

RIJEČ

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 60
Godina XXX
Novembar, 2025.
[str. 231-238]

© Monos 2025

Uvrnute priče (izbor)

Mirsad Čamdžić

GLEDAJ I UČI KAKO SE PRIPREMA MRTVAC

Na adresi Vojina Pajica 19 u Gračanici zaustavljaju se dvije opštinske "Lade". Službenici i službenice trube nekoliko puta. Izlazim na verandu a mamو Rabija (tako sam zvao nenu) iza mene, kao na press konferenciji.

- Mirsoooo!!!, dovikuju i zajebavaju osmogodišnjaka.-Koja je najslađa stvar na svijetu, kikoću se.

- Picka!!!!, odgovaram.

- A kakva je ona, dobacuje Avdo Kurtović, koji sjedi do moga djeda Muhameda.

- K'o smokva, odgovori osmogodišnjak i pokaze pravi "cmok" majušnim usnama.

Nakon toga, bacaju iz auta punu šaku dinara i odlaze na neku pijanku pred kraj radnog vremena.

Čak i mojoj mamو Rabiji taj performans koji se odvijao pred njenim očima dok u "Ladi" sjedi njen zakoniti, bio je simpatičan.

Ponovilo se to više puta.

Bio sam maskota birokrata u Gračaničkoj opštini. Djed me često vodio na svoj posao opštinskog referenta, čak sam u pauzama nekim službenicama zavlacio ruke pod suknju. Dječiju ludost koristili su za slanje ko zna kakvih međusobnih poruka, kao preteča sms-a i tik-toka. Možda me ovo i kvalifikovalo da me djed Muhamed zaposli u šarenoj zgradi preko raspusta. Znam da sam prvi radni dan stavio očev sat marke Raketa i dotjerani dječak se pojavio na poslu. Prvi radni zadatak bile su tabele i upisivanje imena službenika. Prionuo sam na posao a djed je po običaju otišao na svoje "drugo radno mjesto", u

kafanu kod Mehe. Tamo je hladno listao "Oslobođenje" čak i u trenucima kada su oko njega letjele čaše.

Kada se vratio ja sam ponosno pokazao urađeno.

- Budalo jedna, to si trebao raditi mjesec dana. Sta ću sada s tobom!

Djed je bio pravi boem i intelektualac. Svašta je znao, a pričao samo ono što bi moglo biti zanimljivo.

U medresi u Tuzli predavao mu je Meša Selimović. Pisac je bio zaljubljen u neku djevojku na brdu iznad, zamisljeno znao provesti cijeli sat gledajući kroz prozor a istovremeno pričati i sa mladim softama.

Danas je tema "Vašar", dao bi im zadatak i zagledao se. Male, očišane hodžinske glave zarone u bilježnice. Kada je Meša saopštavao ocjene, tražio je da ustane Muhamed Dizdarević. Djed se digao i pogledao rad ocijenjen najvišom ocjenom. Pisac je crvenom olovkom podvukao rečenicu "Vašar je veoma zanimljiv". Nikada nismo otkrili u čemu je bila kvaka i zašto su te četiri jednostavne riječi privukle njegovu pažnju. Poslije mi je djed pokazivao svjedočanstvo, ocjene, i potpis budućeg pisca "Derviš i smrt" i "Tvrđava".

Proveo sam dobar dio djetinjstva s njim. Njegova majka a moja pravnena je bila pretplaćena na NIN. Zajedno, pravnena, njen sin i praunuk odgonetali su ilustracije Jugoslava Vlahovića. Da je bila Zagrepčanka, moja pravnena se komotno mo-

gla zvati Dagmar Varagosnka ili Aquacurti-Dizdarević-Maksimirska.

Cijeli život moga djeda bio je spacentar, relaksacija i ambijentalna muzika. Kada je predsjednik opštine dao zadatak svojim saradnicima da pripreme elaborate za puteve u mjesnim zajednicama, djed je dobio Doborovce. Na kolegij su došli sa spremnim nacrtima i branili teze zašto put ovamo, a ne tamo. Jedino je Muhamed prezentirao papir A4 formata sa jednom ručno povučenom linijom.

- Dobro, ali sta je ovo, pitao je predsjednik.

-Put u Doborovcima.

-Ali ne vidim širu sliku, kanali, odvodi, izvod katastarskih čestica, ovo je samo prava linija.

- Hajde jebo te, pa nisu Doborovci Karaburma, lako ćemo, kaže djed.

Ta nepodnošljiva lakoća postojanja pratila ga je cijeli život, kada su majstori pokrivali kucu dok je mamo bila na krovu i pomagala dizati grede, djed bi se naročito sagnuo u opštinskoj "Ladi" da ga ne prepoznaju i ispalio na teferič. Jednom prilikom, dok su pili na jazu u Sokolu, ljudi su počeli da trče pored njih.

-Kakva je hića, gdje žurite.

-Muhamede, gori tvoja kuća, diži se.

- A puno je svijeta, ugasićete i bez mene.

Mamo to nije nerviralo. Ni kada bi me poveo na opštinsku jednodnevnu ekskurziju na Mrakovicu, gdje su oni i

Meho Šantek ponijeli ni manje ni više nego kanister rakije.

Dok sam radoznalo švrljao oko remek djela Dušana Džamonje u čiju izgradnju je utrošeno hiljadu tona cementa, četiri hiljade kubnih metara agregata, 200 kubnih metara oplate i 200 tona gvožđa, djed je izgubio sako i u povratku, Daso je spjevao pjesmu: Dizdar nam je dobar bio, spomen parku sako poklonio"

Za Muhameda su govorili da je pametan i pismen, Ibrahim Šerbedžić mi pričao kako su u školi proricali da će nekada biti ambasador u Egiptu. Kada je naš zet Mustafa Cerić, svjež i nabrijan došao sa Al Azhara, prisustvovao sam kada mu djed drži predavanje o suri Al Bekare (Krava) a ovaj ne trepce. Djed mu priča, hoda po sobi, a onda uzme čašu i grguće neku vodu kako bi osvježio sasušeno grlo. Mamo i ja smo znali da je unutra rakija. Cerić nije.

Bio sam privilegovan kod njega, ali, možda sam predstavljao samo štaku koja mu je pomagala da bezbrižnije prolazi preko klizavih situacija. Vodao me po kafanama, utakmicama, ekskurzijama, učio me latinske izreke, zaokruživao mi članke koje treba pročitati i nikada se nije ljutio na mene. Osim kada sam popunim ukrštenicu. Preporučivao mi knjige, Nacija u socijalizmu njegovog druga Muhameda Kešetovića bila mi je dostupna kada i Vlak u snijegu.

Na listu papira cijelu noć me učio da igram šah a ujutro smo mamo i ja

čekali da se otvori knjižara i da kupimo tu čarobnu kutiju sa plastičnim konjima i lovcima.

Pred kraj je znao poslušati mamo. Nakon posla u vrtu, dok je djed gurao kolica, Atif Mujkić ga šeretski pita kako ide.

-Duga dana u zla gospodara, odgovori mu aludirajući na Rabijinu disciplinu kojoj se morao podčiniti.

Bila je kiša, neobično hladno, vjetar je okretao bačeni novinski list "Biljeg vremena" po čaršiji. S posla sam krenuo kući. Stanem, kao da me neko potapšao po ramenu. Ničim izazvan, okrenem se i odem u kontra smjeru, na Maltu, na adresu Vojina Pajića 19, da vidim kako je djed. I jučer nisam bio kod njega.

Izgleda da čeka tebe, rekla je mamo.

Pogledao me, stisnuo ruku i izdahnuo.

-Mirso, ti si mlad i ovo će te od sada pratiti stalno. Gledaj me i uči kako se priprema mrtvac!

MUŠKA KOŽNA TORBA

Kolonjska voda, maramica, češalj, papiri za advokata, nalaz, svježe plaćen ili neplaćen račun, tespih, maramice, bombone, ključevi, nešto od velike sentimentalne vrijednosti, neka fotografija, ili spomenica iz rata, ili plaketa za doprinos u radu, sveščica ili rokovnik, olovka, loto listići, tabakera, čibuk, blok, grafitima olovka, mala Nokia sa oštećenim brojem 8, suhe kruške iz vlastite pušnice.

Ovo je odgovor mojih prijatelja na pitanje šta se krije u magičnoj kožnoj torbi sredovječnih ljudi.

Uvijek sam želio zaviriti u kožnu torbu koju neki, po mom mišljenju nepotrebno nose. Ne mislim na advokate, pomoćnike ministara, vlasnike kamenoloma, nego na kožnu olinjalu tašnu poput one Omera Topčgića Šotre iz Sokola. Često je dolazio u radio stanicu gdje su mu ispunjavanje muzičke zelje i pristavljana kafa.

Jednom sam ga zamolio da mi konačno prezentira prtljag koji vuče sa sobom.

Stari broj Dnevnog Avaza, pola pečene kokoške, baterijska lampa, neuništiva plastična O,33 boca od vode Oaza napunjena šljivovicom, vata i dva kremena za upaljač.

Tako sam molio i Slatka Bitangu, diplomatu iz Čapljine koji svoj neobično smeđi kožni prtljag redovno vuče sa sobom. Nakon nekoliko špricera, na stolu u kafani "Džehenem", inventura.

Kopirani (naravno, originali su na sigurnom) dokumenti koji će o jadu zabaviti MVP već od jula kada ide u penziju. Stik sa raznim dokumentima koje će, prema njegovom riječima objaviti u knjizi i od čega će se "zatresti region" kao u naslovu lažne vijesti. Naravno, to će samo završiti na FB statusu bezrazložnog bundžije sa 71 lajkom i 24 komentara. Očekivano, bijeli punjač za mobitel, u dnu, dvije kao riđovke (lat. Vipera berus) smotane kravate i tri parfema.

Dvije boce su potpuno prazne a do pola potrošeni Oud Touch-Franck Olivier, eau de parfum prekrasno miriše. To je poklon od visokog jordanskog zvaničnika.

I dok nastavljam tragati za beskorisnim informacijama, uvidom u Jubilarno izdanje u povodu devedeset godina proteklih od rođenja Miroslava Krleže, "Putovanja, sjećanja, pogledi" ponudi se opis sadržaja ljubomorno čuvanih kovčega na putovanjima.

"Svaki putnik ima svoju posebnu kutiju i svoj posebni kovčežić i svoj vlastiti ključić na tom malom i jeftinom kovčežiću putnik zove svojim privatnim vlasništvom i to "si ne da žeti, jer ako mu još i to zemeš, kaj mu onda ostane?" Kada bi čovjek mogao jednom kretnjom da podigne poklopce od svih tih tako ljubomorno čuvanih kovčega, što bi našao u tim kutijama od vulkanske kožne imitacije, u tom trećerazrednom međunarodnom prtljagu svih vozova i svih putnika na svim prugama i svim voznim redovima? Dvije-tri naranče, u staniolu malo rastopljene čokolade, dva-tri para poderanih čarapa, rupe nepokrpane na laktovima i gaćama, zgužvana stara pisma, dugove, neplaćene račune, gdje-gdje po koje staro zubalo ili komad jeftinog, svijetloružičastog sapuna. I to je ono kaj si takav putnik ne da žeti, jer ak' mu i to zemeš kaj mu ostane, to je simbol ritualnog zaključavanja njegove privatne bijede, kao da se netko sprema

da mu uzme njegov prosjački prtljag, njegova zubala, njegov staniol i njegov ključić.”

Ne znajući za ovo, Omeru Topčagiću Šotri privukao sam se sleđa u gužvi, na pazarni dan u hau-storu koji vodi na pijacu i iz vica (stavivši kapu od dukserice na glavu), izvukao kožnu torbu koju je posesivno stezao ispod pazuha (ne za oljuštenu ručku).

—Ljudi, ukradoše mi eure!, povikao je nastojeći u startu podići vrijednost sadržaja.

PRAVDA ZA HUSEJNA

Djed Šaban nije od posla, ljepotan je kojega njegov otac Avdo voda kao maskotu, na proslave i konjske trke. Autoritet je crpio iz činjenice da je najstariji sin. Tako i moj otac Omer najstariji Avdin unuk, pa i ja najstariji praunuk. Da se radnja dešava 2023., možda bi uzimao i časove tenisa ili išao na turističke ture Nica-Kan-Monako.

Drugi Avdin sin, Hasib, hodža je. Dugovječnost mu je obezbijedila asketska priroda. Hvalio se sa sijalicom koja je stara 27 godina i jos svijetli. Kasnije će kupiti stotine duluma zemlje.

Davao porodici pozajmice dok je bio na hodžaluku, pismen, precizan, ekonomičan. U sto drugoj godini čitao “Preporod” i brinuo da li je rodila šljiva. Umro godinu poslije.

Treći Hazim, vrijedan i borben, glasan kao i svi.

Husejn, najmanji i najljući i najhbra-briji. Bio u SS-u čiji znak je imao istetoviran ispod pazuha. Kada se vratio sa ratišta svi su bili tužni, jer su zemlju umjesto na tri morali sada dijeliti na četiri nasljednika. Kćerke se ne računaju. Čamdžići kao i mnogi u to vrijeme nisu baš poštovali ravnopravnost polova. Zato su ih ženska djeca znala proklinjati nakon otvaranja testamenata pa su savjesti radi davali ovcu ili kravu kako bi otklonili kletvu. Svi su živjeli u zajednici.

Taj dan su iz Državne bezbjednosti ili neke druge službe trebali oduzeti zemlju pradjedu Avdi. On i najstariji sin Šaban pobjegnu u Srnice na konjsku trku. Hasib, najljući, onaj sa SS istetoviranim ispod pazuha, čiji povratak i ostanak u životu je razočarao sve, opasao se bombama, upregnuo volove i krenuo da ore njivu. Znali su da je spreman na sve.

Cijeli dan su trajali pregovori sa SDB-om a kasno popodne dobio je garanciju da će njiva ostati u vlasništvu Avde Čamdžića.

Avdo i Šaban se vraćaju sa konjskih utrka, njihov Zekan je bio treći i nisu baš raspoloženi.

Ulazi Husejn, iscrpljen. Spasio je Potkunicu, njivu koja život znači.

U uglu sobe Avdo i Šaban piju kafu. “Težak dan, komunisti došli s konjima, kod komandira konj isti kao naš Zekan, hodali okolo, ispitivali sta mi je za pasom, prave se budale a znaju da su bombe”, referiše.

A onda Avdo kaze da se donese Husejnu fildžan, neka sjedne i popije s njima, dvojicom privilegovanih.

Šaban demonstrativno ustane i kaže da "ako ce svako piti kafu sa mnom, e pa ja neću". I samo izadje.

Prošlo je vremena kao izmedju dva albuma Dine Merlina a neko iz službe je opet došao na konju, istom kao Zekan i sve ih okupio u dvorištu. Husejn, koji je branio zemlju sa bombama nije bio tu. Razlog dolaska je neisporučivanje planirane količine poljoprivrednih proizvoda Jugoslaviji. Neimaština nije bila romantična pa se sakrivao dio onoga što je moralo ići državi. Našli su skrivenog žita. I onda, na očigled žena, sinova, snaha i unučadi pozove Avdu da priđe konju.

"Upamti ovaj dan, upamti". I osamari ga jako. Avdo nije upamtio dan, sta ce mu kada mora pamtit i ovakve sramote. A možda je ovo bila pravda za Husejnu koji dvojici lažnih princeva nije mogao prići za sto i popiti kafu.

Moj otac je gledao sve ovo i kasnije, kada popije, govorio je kako je od tog trenutka zamrzio komunizam.

TRIPTIH ZA JERGOVIĆA

1

Mala konzerva žute boje, očevim starim žiletom izrezbaren šablon "Poljska u mom srcu" i tanka spužva za namakanje. Ide prvo probna, stara majica sa "SORA Sarajevo '79" preko

izbledjelog "ORB Svetozar Kosorić". Poslije apliciramo na čistu bijelu.

"Biće lijepo", kaže majka koja mi pomaže u svemu. Nema druga kao kod Jergovića koji istovremeno, 168 km od Gračanice ispisuje drugi šablon.

"Drug iz školske klupe znao je dobro crtati, kupili smo vodootpornu crvenu boju i dvije bijele majice, i on je, s fotografije radničkih demonstracija u Gdanjsku, savršeno vjerno precrtao logotip Solidarności. Bilo nam je petnaest, išli smo u Prvu gimnaziju, i već sutra smo se pojavili s tim majicama u školi. Ništa se nije dogodilo, profesori su nas gledali blijedo i nezainteresirano."

Doduše, ja već imam mali pravougaoni bedž "Solidarnost", poklonio mi Poljak što je za nekoliko crvenih prodavao kamp opremu pred gračaničkom "Bosnom". Moju Poljsku nikad niko nije primjetio, kao ni Miljenkovu Solidarnost, ideološka diverzija propala je i kod profesora. Moja Poljska postoji samo na jednoj zajedničkoj fotografiji srednjoškolskih prvačića.

2

Niko u Sarajevu nije čuo za Asafa Dilana Bešovića. Ni Adnan Huskić, ni Irfo iz Divanhane. "Jesam li zaista u "Đuri Đakoviću" bio na koncertu sa još četiri-pet čudaka", pitam se. Ali, dodatno zbunjuje da ja znam i neki stih sa koncerta: "Pričala mi je o sjaju i paradama a ja njoj o radnim brigadama". I na početku koncerta Asaf

pita da nam vrati pare ili da svira. Konsenzus, sviraj Asafe.

Previše detalja da bih umišljao.

Sjećanja se često nadograđuju, ali pokoleban si kada nemaš ama baš ni jednog saveznika u njemu. I onda u "Balkanu", opet ista priča, Duško Bašić gugla.

"Pa Jergović piše o ovome o čemu pričaš.

"Tako je na kraju nestao i čovjek koji nije znao ni svirati, ni pjevati, ali je najviše od svega želio biti kantautor i htio je da ga njegov grad takvim doživljava. Zvao se Asaf Bešović i evo ga čujemo kako neke 1981. kroz crnu sarajevsku noć u praznoj dvorani Trasa pred dvojicom-trojicom podsmješljivaca urla: "Virdžinija, nisi moga soja". Zato je trebalo imati hrabrosti. Lako je bilo biti Jadranka Stojaković ili Miladin Šobić pa pjevati pred stotinama ljudi, ali Asaf je na ovom svijetu pjevao sam."

Ovo je pouzdan znak da prošlost postoji.

3

Crveni soliter u Prijedoru, jedna od najbolnijih kulisa iz nedavne prošlosti opisana u "Šindlerovom liftu" Darka Cvijetića. Ahmed Kosovac mi asistira u istraživanju. U nekad mješovitom soliteru na sandučićima za pisma nijednog orijentalnog imena. Lift nije Šindlerov (Singerov je) i opet koleba moje pamćenje. Posjetiću autora na radnom mjestu, prijedorskom pozorištu i pitati ga u čemu je kvaka. Ispred solitera pokazujem

Ahmedu fb profil Cvijetića, podignemo pogled sa telefona i ugledamo autora. Glavom i velikom bradom. Da, Darko se nacrtao ispred nas. I ne može vjerovati da obilazimo i istražujemo zgradu inspirisani njegovom knjigom. Ja nemam upaljač i pušim a on ne puši i ima upaljač. Treba mu za groblje, gdje je baš krenuo. Razgovaramo dugo. Daje mi upaljač za uspomenu.

"Ovo je nevjerovatno, u nedjelju imam promociju u Banja Luci i ovaj događaj ispričat ću Jergoviću".

Da je na upaljaču pisalo Poljska, Solidarnost, Asaf, Dilan, Singer, niko mi ne bi vjerovao, gari je konstelacija zvijezda nad krajiškim gradom udesila da na upaljaču stoji fotografija 50 eura.

Negdje je prošlost morala stati.

JESENJA PJESMA U PREVODU MARKA VEŠOVIĆA

Svaki dan ide supruzi na groblje, svaki dan. Zali je cvijeće i smišlja stihove. One koje zapamti pri povratku kući, vrijedi i zapisati.

- Sam je, zaboravljen, trebalo bi ga posjetiti, sugeriše dobroćudni Goran Mikulić. Možda Kaplan ima kontakt.

Pred njegovim sam stanom na Dobrinji. Pozivam ga telefonom jer interfon ne radi. Komšinica moli da ne ostavljam auto ispred, očekuje kombi sa stolarijom. Marko ide kažnjeničkim koracima, oko zgrade šepuri se bijela pseća prilika nalik kozi

sa grba Istre, a kombi upravo staje sa dva točka na uski trotoar.

Na benzinskoj pumpi "Brkić" kupujem mu tvrde bombone.

-Koliko koštaju?

- Pustite Marko.

Idemo na kafu kod Forte.

"Moja Darinka bi sada rekla : Čim te vlast zove, stradaće nečija kučka". Smrknut je a ja ga pokušavam odobrovoljiti recitalom njegovog prijevoda Bodlerove "Jesenje pjesme". Davno sam u Licima pročitao ovu pjesmu i prva neobična riječ "naskoro" privukla me da je naučim napamet.

"Naskoro u hladne ronećemo tmice, zbogom naših kratkih ljeta živi sjaju, već čujem cjepanice zvonke, na dvorišnu kaldrmu padaju.

Monoton me tresak ljulja dok se negdje lijes sa hitnjom kuje"

"Jebem ti, pa sve si zapamtio, svaku riječ. Tu je sve prevedeno kako treba, nisam ubacio ni jednu svoju riječ. Inače, kada to učinim, taj dan ne mogu ručati."

A onda, da zakucam vlastitu zainteresiranost iste stihove govorim ali u prijevodu Ante Jurevića.

"I sve mi se čini tom lupom potresen,

Da žurno se negdje lijes mrtvački kuje"

-I to mi je lijepo, smije se krijući kako je dešifrovao favoriziranje baš njegovog prijevoda.

Stajem na svako zeleno trepćuće dok iznervirano Audi sa oznakom "P"

trubi, a sve kako bih što duže ostao u njegovom društvu. Vidno se oraspoložio. Srećom da nije išao dalje, stao bih na Jesenjoj pjesmi kao Jehovin svjedok pred vratima, ne bih znao dalje ništa. Onda mu pričam kako je moja nana Hatidža najviše voljela Nedžada, unuka koji se uvijek, kao mačka lijeno vukao uz stepenice na gornji sprat. A kada se oženio, nana kaže: "E sada, svaka druga merdevina ostaje brepuslena".

Na prvu se oduševio, kaže ovo mi moraš zapisati!

Dugo razgovaramo i u Fortinom kabinetu, ne ide mu se. Pita puši li se ovdje. Forto kaže da mu ne može zabraniti ali ipak motane cigarete odlaže u torbicu. Marko nerazgovijetno recituje dok bombonu sa benzinske pumpe Brkić valja u ustima. Vraćamo se, još ću ga malo peglati u konobi preko puta stana. Da čujem kako ima 2700 prevedenih pjesama, koje će, gledajući na sve, nestati nakon što on "naskoro u hladne on zaroni tmice".

-Dva kvarata bijelog, naručujem.

-Ne, ne, Marko, ostavite to. Ok, na čast ti, ali ovo ti je marka za one bombone sa benzinske pumpe Brkić. Ja sam seljak i ne volim nesređene račune.

Monoton me tresak ljulja dok se negdje lijes sa hitnjom kuje. Čiji, čiji...

Marko Vešović (1945-2023)